

## **Ki törődik ezzel? Szegénység a modern társadalomban<sup>1</sup>**

### *Történet a szeretetről...*

#### Bevezetés

Különös alkalom számomra a mai, hogy itt állhatok és szólhatok Önökhöz. Már jártam néhányszor ebben az országban, segélyszállítmánnyal is, de gyakrabban turistaként. Egy alkalommal barátaimmal utaztam Törökország felé. Bárhogyan is történt, valahogy évről évre visszatértem ide. Vonzott ez az ország. Ami megragadott, az a fenséges nyugalom, az emberség, a vendégszeretet, a kedvesség, az elégedettség mindazzal, amit az emberek nap mint nap megélnék és tapasztalnak. Mintha senki sem szűkölködne az anyagiak hiánya miatt. Ez az, ami különösen megragadott. Szeretném, ha viszonzásképpen ma én is nyújthatnék valamit Önöknek azért a sok jóért, amit ettől az országtól kaptam.

Ma egy történetet fogok elmondani. Egy történetet arról, hogyan különült el Hollandiában a szegénység kérdése a szeretettől, és hogyan öltötte magára azt a jelleget, amit a „jogok és szerződések” fogalmával lehet a legjobban visszaadni. Hogyan szorította ki a kormányzat az egyházat ebből a szolgálatból, de arról is, hogy milyen lehetőség nyílik meg ma ismét az egyház számára azzal, hogy a legújabb fejlemények szerint a kormányzat szeretne kivonulni erről a területről. Tulajdonképpen, amit mondani fogok, az a szeretetről szóló történet. Hiszen keresztyén szemmel nézve, a szegénység kérdése mindig is összefonódott és összefonódik az embertárs iránti szeretettel.

#### A keresztyén szegénygondozás személyes indítékai

Ha valaki keresztyénként szembesül a társadalom által felvetette kérdésekkel, bibliai alapok után kutat. A szegény és szegénység szavak a Bibliában igen gyakoriak. A szegény – az özvegy és az árva – az ókori Izráelben Isten különös gondoskodásában részesült (Ézs 25,4; Péld 22,22). Az ótestamentumi szegény általában olyan izraelitát jelentett, akinek nem volt földje, hogy a mindennapi betevő falatot előteremthesse. Istennek a szegények iránti megkülönböztetett gondoskodását a Törvény jól tükrözi (2Móz 23,6; Zsolt 82,3–4; Péld 29,14). A szegénynek joga volt a termés egy részéhez. A jubileumi év rendelkezésének célja az volt, hogy Izráelben ne legyen senki, aki reménytelenül (maradandóan) szegény. A próféták ismételten felleptek az olyan gazdagok ellen, aki Isten rendelkezéseit

---

<sup>1</sup> Elhangzott Fugyivásárhelyen, a Studium Academicum *Gazdaság és keresztyén felelősség* című szimpóziumán, 2006. május 19-én.

figyelman kívül hagyták. A Bibliában több helyen is olvashatunk olyan királyoknak szóló rendelkezésekről, amelyekből kitűnik: a társadalmi igazságosság védelme a király egyik legfőbb gondja kell hogy legyen (Péld 31,9; Jer 21,12; 23,5; Zsolt 72,1–4; 82). Itt egyéni jogorvoslatról van inkább szó, mintsem a társadalom életét szabályozó törvényekről. A modern kor viszont egy egészen más társadalmi rendet teremtett. De a más társadalmi rend ellenére is érvényes marad, hogy a többség kötelessége gondoskodni a jogosság és igazságosság érvényesüléséről.

Az Újszövetség arra tanít, hogy a keresztyének a fogalom világi, hétköznapi jelentése értelmében nem gazdagok. Jézus és az apostolok arra intenek, hogy a gazdagság könnyen az Isten országába való bejutás akadályává válhat. Az 1Tim 5 alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy – szegénység, vagy egyéb szükség esetén – a családnak elsőrendű kötelessége gondoskodni a bajba jutotttól (16. v.), és ha senki se lenne, aki azt a feladatot felvállalhatná, a magukra maradt özvegyeket a gyülekezet maga veszi oltalmába. A szegénygondozás területén viszonylag korán, kevéssel a Szentlélek kitöltését követően már mutatkoznak a bajok. Kezdetben az apostolok gyűjtik össze az adományokat, és osztják szét szükség szerint. Később a szegényekről való gondoskodás a diakónusok hatáskörébe kerül. A kölcsönös gondoskodás hamarosan kiterjedt a gyülekezetek közötti kapcsolatokra is. Pál a júdeai szegényekről való gondoskodást a pogánykeresztyén gyülekezetek figyelmébe ajánlja (Gal 2,10). Joggal állíthatjuk, hogy a szegényekről és rászorulókról való gondoskodás már a kezdetektől a keresztyén gyülekezeti élet egyik alapvető tevékenysége. Az ige hirdetése mellett, természetesen.

Az Újszövetségben a többség feladata marad a jogosságról és igazságosságról való gondoskodás, és az is, hogy a gyengéket oltalmazza. Ezzel szemben manapság a többség feladata kimerül abban, hogy garantálja: minden háztartásban meglegyen az, ami a normális életvitelhez szükséges.

### Gondolkodásmód – társadalmi átalakulás, hit

A továbbiakban arról szólok, hogy Hollandiában, de Hollandiához hasonlóan a többi nyugat-európai országban is, a szegényekről való gondoskodást a többség kivette az egyház kezéből.

Ha valaki keresztyénként akarja megérteni a társadalmi változásokat, jól teszi, ha különbséget tesz három fél között: Isten, a felebarát (embertárs) és önmaga között. A nyugati társadalomban végbemenő változások megértéséhez meg kell vizsgálnunk a három fél érdekeit és egymáshoz való viszonyát.

Visszatekintve a korábbi évszázadokra, egy olyan társadalmat látunk magunk előtt, amelyben Istent minden további nélkül elismerték, és ahol az istenismeret meghatározta az emberi viszonyulásokat is. Az egyház központi helyet foglalt el a társadalom életében. A szociális kötöttségek igen erőteljesek voltak.

A francia forradalom következtében a 18. század vége felé az istenfélelem és a keresztyén hit lassanként háttérbe szorult. Ettől a pillanattól kezdve a környezete iránti felelősség teljes mértékben az emberre nehezedett. A marxizmus és a

szocializmus olyan új rendet teremtett, amelyben csak az ember és az emberközi kapcsolat volt fontos.

A mai társadalom jellegzetessége az individualizmus. Ma már csak az „én” számít. Egyedül a magam érdeke fontos. Az érdeklődés középpontjában egy magára maradt ember áll. Olyan társadalmi szerveződések, mint amilyen például a család, erős nyomás alatt állnak. Ha most a hollandiai szegénygondozás bemutatására térek át, ez a változás Önök számára is felismerhető lesz.

A változás – a szegénygondozás útja: az egyház, az állam, a biztosító

### *A korai keresztyén egyház*

Az első század keresztyén gyülekezeteiben elsőrendű feladatnak számított az egymás közötti segítségnyújtás. De a szegényeknek nyújtott segítségen túl, igen nagy gondot fordítottak arra is, hogy munkalehetőséget keressenek a rászorulóknak. A kora keresztyén gyülekezetek példásan gondoskodtak a szegényekről és az elesettekről. Úgy tekintették őket, mint az egyház kincseit. Ez a hozzáállás és gyakorlat tette az egyházat olyan vonzónak ezrek, sőt milliók számára.

### *A reformáció és a református egyház*

Miután az evangélium meghódította Nyugat-Európát, az egyház itt is azt kereste, hogy evangéliumi hivatását betölthesse. Kálvin gondolkozásában a szegényekről való gondoskodás, a diakónia az egyház hivatásának része volt, és valószínű lelkis feladatot jelentett. A gondoskodásban az egyház és az állam egyaránt részt vállalt. Hollandiában a református egyház ezen a területen gazdag hagyományra tekinthet vissza.

Feltűnő, hogy a szegényekre vonatkozó törvényhozásban folyamatos vita alakult ki az egyház és az állam által végzett szegénygondozás területeinek kijelölésében, elosztásában, és az ezt szabályozó törvények megalkotásában. A maga szegényeiről az egyház gondoskodott, és elismerte az állam jogát a többi szegényről való gondoskodásban. Az együttműködés szép példája, hogy a diakónia az egyházon kívüli szegények gondozását is felvállalta, amiért az államtól anyagi támogatást kapott. Az állam kötelessége volt támogatni azokat a diakóniákat is, amelyek nem rendelkeztek megfelelő anyagi fedezettel.

### *A francia forradalom*

A francia forradalom következtében megváltozott az egyház és az állam közötti viszony, s ezzel együtt a feladatmegosztás jellege és aránya is. Az egyház és állam szétválasztása az anyagi támogatás végét jelentette az egyház számára. A diakóniát is beleértve, a szegénygondozást államérdeknek tekintették. A 19. században polgári hivatalokat hoztak létre a szegénygondozás jobb megszervezése

érdekében. A diakónia (csoportok, alakulatok) teljesen önállóvá vált, és megszületett az ún. szegénytörvény.

Az állam és a diakónia szolgálata abban állt, hogy pénzt, élelmet, tűzifát és ruhát osztott ki a szegényeknek. Gondozta a betegeket, az időseket és a fogyatékosokat. A felsőbbség emellett munkáról is gondoskodott.

A szegényekről való gondoskodásban a vallásosság még mindig döntő szerepet játszott, de lassanként egyre érezhetőbbé vált a szegénygondozás területén végbemenő alapvető átalakulás. Korábban úgy tekintettek a szegénységre, mint Isten akaratának megvalósulására, noha a szegények maguk is okai voltak szegénységüknek, lustaságuk, munkakerülő magatartásuk és bűnös életvitelük miatt. Az így kialakult nyomorúságos helyzetre az egyház irgalmassággal válaszolt. Ez volt az a hozzáállás, ami később alapvetően megváltozott. A szegénységre egyre inkább úgy kezdtek tekinteni, mint a gazdasági helyzet egyenes következményére. Ebbe a szemléletbe jól illeszkedett az állami szegénygondozás elve. Az egyháztól való elidegenedés a 19. század végére oda vezetett, hogy a polgárság szerepe egyre jelentősebbé vált a szegénygondozásában.

### *Háború és krízis*

Az ipari forradalom következtében a munkások helyzete igen nyomorúságossá vált. A szociális viszonyok romlása szükségessé tette a szegénykérdés felülvizsgálását, és ezzel együtt erősödött a szegénység kérdésének a mindenkori gazdasági helyzet függvényeként történő megítélése. Ezt az életszemléletben és magatartásban bekövetkezett változást csak fokozta az a magatartás, ahogyan a felsőbbség és a lakosság is az I. világháború következményeihez viszonyult. Sokan a társadalmat tették felelőssé, és a polgári hatóságokhoz folyamodtak. Ugyanez volt tapasztalható a 20. század 30-as éveiben és a II. világháború alatti, és az azt követő időszakban is. Viszontagságos időkben, krízishelyzetben az egyházi szegénygondozás erőtlennek bizonyult ahhoz, hogy a társadalmi nyomorúságot enyhíteni tudja.

A II. világháború után kitűnt, hogy a vallásos gondolkodásmód szinte teljesen visszaszorult a szegénygondozásból. A szociális biztonsági rendszer átfogóbbá vált, és általános követelménnyé erősödött az az igény is, hogy a felsőbbségnek kötelessége minden polgár tisztességes megélhetéséről gondoskodni. Egyre inkább megerősödött az a nézet is, hogy nem a család vagy az egyház, hanem a társadalom, a közösség tartozik segíteni ott, ahol az emberek képtelenek magukról gondoskodni.

### *Állami gondoskodás*

Hollandia példásan megszervezte az állami gondoskodási rendszert. Néhány évtized leforgása alatt a szociális gondoskodás és biztosítási rendszer egész hálózata épült ki, melynek az alapját az Általános Segítségnyújtást szabályozó törvény teremtette meg. A gondozás-gondoskodás teljes mértékben a felsőbbség feladatává vált. A fokozatosan szélesedő gondoskodás alapjaiban változtatta meg a

diakónia jellegét, és alakította át feladatkörét. Az egyház elvesztette szerepét a szegénység elleni küzdelemben. Az egyház számára fájdalmas jelenség volt, hogy az új biztonsági-gondoskodási rendszer nem az egyház és állam közreműködésével jött létre, hanem a szociális partnerek és az állam közötti megegyezések alapján. Az egyház kiszorult a szegénygondozás és általában a társadalmi gondoskodás területéről, és sokat veszített korábbi társadalmi szerepéből és jelentőségéből. Az események jól mutatják, hogy társadalmunk mennyire elvilágiasodott.

A szociális biztonság megerősödésével az a világ is megváltozott, amelyben az egyház addig élt. Az egyházi szegénygondozás az 50-es évek után a családok, idősek és fiatalok körében tevékenykedett, és általában végezte a társadalmi gondozás feladatát. Az alacsonyabb társadalmi osztályok életszínvonala sokkal jobbá, kiegyensúlyozottabbá vált. A diakóniai szolgálat középpontjába az agyi segítség helyett a nem anyagi jellegű segítségnyújtás került. Jelentős fejlődésnek indult a diakónia világszintű szolgálata. A segítségnyújtás már nem korlátozódott csupán néhány gyülekezeti tagra, hanem átfogta csaknem az egész világot. Nagyon sok hollandiai gyülekezet baráti (testvérgyülekezeti) kapcsolatot alakított ki Romániában is az 1989-es fordulatot követően. A 2004-es szököár áldozatai számára is komoly gyűjtési akciót szerveztek a különböző hollandiai egyházak.

### *Visszapillantás*

A közösségi segítségnyújtás történetének rövid felvázolásával az volt a célom, hogy betekintést nyújtsak abba a gondolkodás szintjén végbemenő változásba, melynek mélyreható társadalmi következményeként a nyugati világ eltávolodott az istenhittől. A francia forradalmat követően ez a változás fokozatosan ment végbe. A nyugati világ szekularizálódását felgyorsította a két világháború és az azokat követő gazdasági krízis. Az egyház szegénygondozásáról kialakított szemléletét már korábban is erősen támadta a liberális, a szocialista és a kommunista oldal, a gazdasági szemlélet viszont csak a 20. század kezdetén vált uralkodóvá.

Az egyházi szegénygondozásnak van egy anyagi és egy lelki aspektusa. A jelentősebb a lelki aspektus. Ennek lényegét a segítségnyújtás és vigasztalás fogalmaival ragadhatjuk meg. Az egyházi segítségnyújtás elsősorban az egyház tagjainak szól, és nem jelent kötetlenséget. Hiszen a megsegítés felügyelet alatt történik, és kötelezettséggel jár. Arra kötelez, hogy a megsegített vegyen részt az egyház életében, és gondoskodjon gyermekei egyházi neveltetéséről. A szociális gondoskodás azt kívánta elérni, hogy a szegények megnyíljanak az evangélium előtt. A szegénységről alkotott vallásos szemlélet megszűnésével az egyház az evangélium terjesztése, a misszió területén is nehéz helyzetbe került.

Bizonyára felmerült Önökben a kérdés, hogy mi a különbség az állam, illetve az egyház szociális szemlélete között. Az állami szociális érzékenysége abban áll, hogy szolidaritást kényszerít ki a szociális biztonság megteremtését szolgáló járulékok befizetési kötelezettségével. Aki járulékát befizeti, bizonyos jogokat élvez. Az egyház szociális érzékenysége, a segítségnyújtás, a nem haszonelvű, önzetlen szereteten alapul. Az elosztás a szükségnek megfelelően történik

(ApCsel 4,35). Az egyház segítő szolgálata nem (szerzett) jogokon alapul, hanem a jótékonyság cselekedetein. A Biblia ott beszél jótékonyságról, ahol az emberek közötti kapcsolat áll a középpontban. Ha viszont az Isten–ember kapcsolatáról van szó, nem jótékonyságról, hanem irgalmasságról olvasunk. A jótékonyság abból az irgalmasságból fakad, amit ki-ki maga tapasztalhatott meg. Alapjában véve annak a szeretetnek a továbbadásáról van szó, amelyben mi magunk is részesültünk.

### Visszavonuló felsőbbtség: esély a diakóniának?

A következőkben azokat az új fejleményeket tárom fel, amelyek egy individualisztikus társadalom szükségszerű velejárói. Ebben a legfontosabb az egyén kibontakozása, a karrier, az emancipáció, a társadalmi viszonyok individualizálása, a felnőtt, öntudatos (asszertív) magatartás. A tágabb és szűkebb értelemben vett családi kapcsolatok felbomlással fenyegetnek.

Időközben az is egyre világosabban látható, hogy a fejlődés folyamata nem lehet állandóan növekvő. Ez érvényes a szociális ellátás területén is. A 20. század végére nyilvánvalóvá vált, hogy a jelenlegi szociális rendszer megfizethetetlen, ezért fenntarthatatlan. Új szelek kezdenek fújni: ez lenne az állami szociális háló magánkézbe juttatása. A liberális társadalomszemlélet egyre inkább teret hódít. Az állampolgárok arra kényszerülnek, hogy mindinkább maguk gondoskodjanak magukról. Ez annyit jelent, hogy azt a szerepet, amit eddig az állam töltött be, most jórészt a magánbiztosítók veszik át. A szociális biztonság szempontjából jelentős törvények egy része megszűnik, vagy jelentősen beszűkül, mint például a munkanélküliségről, a munkaképtelenségről, vagy a betegség esetén biztosított jogokról szóló törvény. A felsőbbtség, az állam visszavonul. Aki több, nagyobb biztosítékot akar, szerződést köthet a különböző biztosítótársaságokkal. Jóllehet Hollandiában nincs szegénység, legalábbis abban az értelemben nincs, hogy az embereket éhhalál fenyegetné, több olyan társadalmi csoport is létezik, amelyik alig-alig tudja fenntartani magát. Különösen azokra érvényes ez, akik egy minimális szociális támogatásból kénytelenek élni. Csendes szegénységnek nevezhetnénk ezt a jelenséget, mivel a környezet nem mindig szerez tudomást a létezéséről. Fokozott mértékben igaz, hogy egy újabb *rendi társadalom* van kialakulóban. Ott vannak egyrészt azok a gazdagok, akik minden elképzelhető biztosítást megengedhetnek maguknak. Másrészt a szegényeknek nem futja többre az egyre sorvadó, beszűkülő alapbiztosításnál, s ezért adott esetben a megélhetésüket kell kockáztatniuk a több lehetőséget, nagyobb védelmet nyújtó egyéb biztosítási szerződések hiánya miatt.

A keresztyén ember számára világos, hogy ha a társadalmi védőháló kiépítése az embertárs iránti szeretet kötelezettségétől függetlenül történik, halálra ítéltett. Nincs olyan rendszer, mely a felebaráti szeretettől függetlenül huzamos ideig életképes maradhatna. Keresztyén szempontból a biztosításra vonatkozó rendelkezéseknek semmi közük sincs az össztársadalmi gondoskodáshoz. Nem

többek rideg gazdasági szabályozásoknál, melyek az anyagelvű gondolkodást társadalmi szinten is tovább erősítik, a szíveket pedig megüresítik.

Vajon az állam visszavonulásával megnyílik-e a lehetőség a diakónia előtt? Úgy gondolom, igen. A diakónia manapság óriási kihívás előtt áll, és igen komoly esélyi vannak. A társadalom igényli a ráfigyelő, gondoskodó szolgálatot. Sajnos túl kevés a munkás a munka nagyságához képest. A magukra maradt, megkeseredett emberek köre egyre szélesedik. Sokan vannak, akik nem látják az emberi élet értelmét. A felsőbbtség előbb-utóbb rá fog ébredni arra, hogy az egyházak bevonása nélkül a helyzet kezelhetetlen. Az egyházak számára máris komoly esély kínálkozik arra, hogy magukat a társadalomban megmutassák, főleg azért, mert helyi szinten máris megoldhatatlannak tűnő bajok jelentkeznek. Az egyház feladata az is, hogy a felsőbbtség figyelmét ráirányítsa a tervezés-irányítás és a gyakorlati kivitelezés területén fellépő veszedelmekre. A diakóniának fel kell vállalnia a kezdeményező szerepet, új és hatékony elképzelésekkel kell előállnia, hogy ezzel motorjává válhasson az ún. gondoskodó társadalom kialakulásának. A diakónusi tisztség lényegének átgondolása már csak ezért is halaszthatatlan feladat.

A cselekvő keresztyén élet Isten útjává lehet, mely által a lelkileg megszegényedett Hollandiában Krisztus szeretete mutatkozik meg. Ez a szeretet szöges elmentben áll az egyre jobban eluralkodó individualizmussal. A szeretet a keresztyén hit megnyilatkozása, s ezért a segítségnyújtásnak csak a szeretet lehet az alapja és mozgatója. Az 1Kor 13-ban azt olvassuk, hogy a legmesszemenőbb segítségnyújtás is, szeretet nélkül, értelmetlen és értéktelen.

Ezért a személyes megtérésnek ma döntő szerepe van. A keresztyén érzékenység szeretettel szolgáló életre kötelez, mely csak az Úrra tekintő hívő magatartás által lehetséges. Ebben az Úrral való közösségben válhat a gyülekezet azzá a világossággá, amely beragyoghatja Európa egész közösségét, s az Önök országát, Romániát is.

Én Istenem, gyógyíts meg engemet,  
Én szeretni és adni akarok:  
Egy harmatcseppért is – tengereket.  
S most tengereket látok felém jönni,  
És nem maradt egy könnyem – megköszönni.

Reményik Sándor: *Gyógyíts meg* (részlet)